

עיוני מנחת חינוך

פרשת פינחס

תוכן הגליון

האם דין 'ביקור' בקרבנות הוא לעיכובא ובגדר ה'ביקור'
ספיקו של המנחת חינוך האם קרבן מוסף נחשב ל'תדיר'
קושיות לעיונא

האם ביקור של קרבן תמיד הוא לעיכובא ובגדר דין ביקור

קיי"ל (פסחים צו.) שקרבן תמיד וקרבן פסח טעונים ביקור ממום ארבעה ימים קודם להקרבתם. דין זה נאמר בתורה לענין קרבן פסח – 'והיה לכם למשמרת עד ארבעה עשר' וגו' וילפינן שמירה שמירה לקרבן תמיד שכתוב בו ג"כ 'תשמחו להקריב לי במועדו'.

ענין הביקור הוא שלוקחים את הכבש ארבעה ימים לפני הקרבתו ובודקים אותו שאין בו מום ושומרים אותו כדי להקריבו בעוד ארבעה ימים – יתכן שגם צריך לבדקו גם כל יום שאין בו מום¹. וגם צריך לשמור עליו ולהחזיקו באופן שלא יפול בו מום כגון שאין מוציאים אותו למרעה וכדו' – ויבאר להלן.

איתא במסכת סוכה (מב.) שאם שחט תמיד שאינו מבוקר בשבת חייב חטאת. וטעמא דמילתא כיון שהקרבן פסול וכמבאר שם בגמ' שצריך להביא תמיד אחר. וכתבו שם תוס' שאיירי באופן שהיה תמים דאם היה בעל מום פשיטא שחייב חטאת. ואף שהיה תמים, פסול כיון שלא קיימו בו דין ביקור ד' ימים.

הכפות תמרים (שם) כתב על דברי התוס' שהוא חידוש גדול לומר שאף שהיה תם פסול משום חסרון הביקור. והגבורת ארי (תענית כט. ד"ה והלויים) הוסיף להקשות שהרי לא שנה עליו הכתוב לעכב. ודין ביקור בפשטות הוא מצוה על הגברא להכין את הקרבן ולבדקו אבל אין זה פסול בחפצא של הקרבן אם אינו מבוקר כל שבדקנו וראינו שאין בו מום². ומה שאמרה הגמ' שאם הקריב תמיד שאינו מבוקר בשבת חייב חטאת אפשר לפרש שלא בדק אותו כלל ובאופן זה פסול בתורת ודאי שמא היה בו מום. אבל לומר שגם אם ידעין בודאי שלא היה בו מום פסול מחמת חסרון הביקור כתב הכפ"ת שהוא חידוש גדול וכן כתבו עוד אחרונים³.

ועכ"פ בתוס' מבאר שחסרון הביקור פסול הקרבן אפילו אם אנו יודעים בודאות שלא היה בו מום.

¹ החזו"א (או"ח סי' קכד לדף צו) מטופק בזה. ומלשון הרמב"ם (תמידין ומוספין פ"א ה"ט) משמע שלא צריך.

² אמנם המנחת חינוך אף שסובר שאינו לעיכובא מ"מ אינו דין ומצוה על הגברא בעלמא אלא דין בכשרות הקרבן שהרי כתב במצוה ה' שאם אין תמיד מבוקר אין מקריבין קרבן תמיד. ויעוין בהערה הבאה שהבאנו דבריו.

³ וכבר דן בענין זה האור זרוע (הל' פסחים סי' רטז) והביא ראיה דאין הביקור מעכב מהא דבבא קמא דף פ"ב ששצרו בני חשמונאי זה על זה היו אלו שבפנים משלשלים דינרים לאלו שבחוץ והיו מעלים להם כבשים לתמיד, ואף שאינן מבוקרים היו נקריבין לקרבן תמיד. אבל יש שדחו הוכחה זו דיתכן שכל יום היו מקריבים את הכבש שהורידו להם ד' ימים קודם וביקרו אותו בד' ימים אלו.

ובאמת שגם המנחת חינוך לכאורה נצרך לפרש כך דאף שהוא כתב כאן שביקור אינו לעיכובא כוונתו שאם הקריבו בלא ביקור לא נפסל הקרבן כיון דלא שנה עליו הכתוב לעכב, אבל לכתחילה אין מקריבין בלא ביקור אפילו אם על ידי זה יתבטל הקרבן. כן כתב המנחת חינוך לעיל במצוה ה' אות ו' שאם אין תמיד מבוקר אין מקריבין תמיד יעו"ש בדבריו. ואין בזה סתירה למה שכתב כאן. אמנם במצוה ה' אות ב' כתב שמותר להקריב לכתחילה אם שכחו לבקר. וזה לכאורה סתירה לדבריו שם באות ו'. וצ"ע.

והמנחת חינוך (מצוה תא אות ב) כתב שמתוס' במסכת ערכין נראה שסוברים שאין הביקור מעכב. דהנה הרי 'כבש' צריך להיות 'בן שנה' דהיינו מלידתו עד שמלאה לו שנה ויש צד בגמ' שלא מונים את השנה מיום ליום אלא לשנות עולם דהיינו שלעולם בראש השנה שאחר לידתו נעשה הכבש בן שנה ואינו נחשב מעתה ל'כבש' ואינו ראוי לקרבן תמיד.

והקשו תוס' שם: איך יש צד בגמ' לומר כך, דאם כן מהיכן יקריבו תמיד בראש השנה ובימים הסמוכים לו הרי בעל כרחך צריכים לקחת כבש שנולד בראש השנה או לאחריו והרי אינו ראוי להקרבה עד שעברו עליו ח' ימים מלידתו.

והנה אם נאמר שחסרון הביקור מעכב בקרבן תמיד מדוע הקשו תוס' רק מחמת דין 'מחוסר זמן' דהיינו שלא עברו עליו ח' ימים מלידתו, תיפול"ל שאי אפשר להקריבו לקרבן תמיד מחמת שהוא מחוסר ביקור שהרי רק עכשיו נולד ולא ביקור אותו ד' ימים.

והמנחת חינוך נשאר בקושיא שלכאורה דברי התוס' במסכת סוכה סותרים לדבריהם במסכת ערכין.

ואולי אפשר לומר בזה דבר חדש בסברת התוס' בסוכה שהביקור הוא לעיכובא אף שהוא תמים, ויתורץ לפי זה הסתירה בדברי התוס'. דיש לדמות ענין הביקור לענין השימור של מצה לשמה שענינו הוא שאפילו שאנו יודעים שהיא 'מצה' ולא 'חמץ' מכל מקום התורה הקפידה שתהיה מצה על ידי שימור ולא די במה שבמקרה אינה חמץ אלא שתהיה 'מצה' באופן חיובי דהיינו שאינה חמץ מחמת ששמרנו אותה שלא תהיה חמץ. וכמו כן שימור של הקרבן ענינו הוא שלא הסתפקה התורה בזה שאין בקרבן מום אלא שיהיה 'תמים' באופן חיובי דהיינו ששמרנו אותו ממום. אלא שבשונה ממצה שחייבה התורה שמירה משעה שיכולה להחמיץ כאן הסתפקה התורה בשימור של ד' ימים וזה מחשיב אותו לקרבן 'תמים' המשומר ממום על ידינו.

ומובן מאד שדין זה הוא לעיכובא כי אם לא שמרנו אותו ממום אין הוא נחשב ל'תמים' בדומה לזה שאם לא שמרנו את המצה מחימוץ אין היא נחשבת ל'מצה' אלא שאינה חמץ וגם כאן אינו נחשב ל'תמים' אלא שאינו בעל מום. ובאמת בשאר קרבנות אין דין שיהיה 'תמים' באופן חיובי אלא שלא יהיה בעל מום אבל בקרבן תמיד ופסח קבלו חז"ל שהתורה מחייבת שיהיה 'תמים' ולא רק שלא יהיה בעל מום. והצורה לעשותו 'תמים' היא על ידי שימור של ד' ימים. ויתכן שבזה אין צורך ב'שנה עליו הכתוב לעכב' כי זו רק הגדרה מה נחשב ל'תמים' ודין תמים הוא לעיכובא וגילתה לנו התורה שבלי ביקור אינו נחשב ל'תמים'.

ומעתה יש לומר שאם שומר על הכבש משעת לידתו ודאי חשיב 'משומר' שהרי קודם לזה לא היה שייך שיפול בו מום ואדרבה חידוש התורה הוא שמהני שימור אפילו שמשמר ד' ימים ואינו משמרו מעיקרו אבל אם משמר מעיקרו אין לך שימור גדול מזה שמשעת לידתו שהיה ראוי ליפול בו מום שמרנו עליו שלא יומם והוי שפיר 'תמים'.

ולדברינו עיקר הביקור הוא שימור שלא יפול בו מום ולא בדיקה שלא נפל בו מום וזה מאד מסתבר כי אין סברא שהתורה הצריכה לבדוק אותו כמה פעמים וכי לא די בבדיקה אחת. אלא עיקר הכוונה בזה שנשמר עליו ממום וצריך לבדוקו בכל עת לראות שנשמר כראוי ולא נפל בו מום מזמן הבדיקה הקודמת. וזה ממש דומה לשימור של מצה מחמץ וכו"ל.

וכן הוא במגילת תענית (פרק א): רבי עקיבא אומר מנין שלא יצא וירעה בעדר תלמוד לומר 'תשמרו להקריב לי במועדו' ולהלן הוא אומר 'והיה לכם למשמרת' מה להלן מבקרין אותו ארבעה ימים קודם לשחיטתו אף כאן מבקרין אותו ארבעה ימים קודם לשחיטתו. ע"כ. הרי שכלול בדין הביקור שלא יצא בעדר ומדוע שלא יצא בעדר ויבדקו אותו כל יום שלא נפל בו מום. ועל כרחך שזהו השימור שלא יפול בו מום וכו"ל.

ונתעוררתי מכח זה להסתפק מה הדין באופן שביקר את הקרבן שלא לשם הקרבה או שביקר לשם תמיד ורוצה להקריבו לפסח וכן להיפך האם מהני או לא. כי לדברינו יש לומר שלא מהני כי בתורה כתוב לשמור הקרבן על מנת להקריבו לפסח – 'והיה לכם למשמרת עד ארבעה עשר וגו'', וכן בתמיד 'תשמרו להקריב לי במועדו' דהיינו שתשמרו את הקרבן כדי להקריבו לקרבן תמיד, ובדומה למצה שצריך שימור לשם מצת מצוה בדוקא.

וראיתי שיש שהוכיחו מדברי המנחת חינוך עצמו שצריך דוקא ביקור ושימור לשם תמיד. דהנה המנחת חינוך במצוה ה' (אות ו) כתב לדון באופן שלא היה לציבור קרבן תמיד האם מקריבים קרבן פסח מחצות או שצריכים להמתין לשבע ומחצה שהוא זמן הקרבת קרבן פסח כשיש תמיד. וכתב שם האופן שאין לציבור קרבן תמיד 'כגון שלא ביקרו'. והיינו שנתקשה המנ"ח איך יתכן שאין לציבור קרבן תמיד ופסח שניהם באים כבש בן שנתו ואיך יתכן שיש כ"כ הרבה פסחים ואין כבש אחד להקריבו לתמיד. והעמיד באופן ששכחו לעשות ביקור ולכן אין יכולים להקריב תמיד. ולכאורה הרי יכולים ליקח כבש שביקרו עבור פסח ולהקריבו לתמיד שהרי גם קרבן פסח טעון ביקור. ועל כרחך שסובר שביקור לשם פסח לא מהני להקריבו לתמיד. ואולי המנ"ח שם אזיל בשיטת הרמב"ם שלא הביא דין ביקור לגבי קרבן פסח רק לגבי תמיד. וצ"ע.

ואיתא בתוספתא (פסחים פ"ה ה"ה): אמר רבי יוסי שמעתי שהשוחט תמיד בשבת שאינו מבוקר שחייב חטאת ויחזור ויביא תמיד אחר וכו' שנאמר 'תמימים יהיו לכם ונסכיהם' כשהן מבוקרין תמידין כשאין מבוקרין אינן תמידין'. ע"כ. ומצאתי בספר ילקוט תלמוד תורה לרבי יעקב הסקילי [תלמיד הרשב"א] על הפסוק בפר' פינחס 'תמימים יהיו לכם ונסכיהם' (במדבר כח לא) שהביא תוספתא זו בנוסח 'כשהן מבוקרין הם תמימים וכשאין מבוקרים אינן תמימים'. ונראה שחז"ל למדו זה מהכתוב 'תמימים יהיו לכם' שלא די בזה שהם עצמם תמימים אלא צריך שיהיו תמימים לכם ולולי זה אין עליהם שם 'תמימים' דאף שהוא תמים בעצמותו מ"מ אינו 'תמים' לכם'. ולדברינו אינו מפני שאם לא ביקרו יש עדיין ספק אולי אינו תמים אלא שצריך שיהיה תמים ע"י שמירה ולא תמים מחמת עצמו.

קרבן מוסף של יו"ט האם חשיב תדיר

המנחת חינוך (מצוה שז אות יא) חוקר האם קרבן מוסף של יום טוב נחשב 'תדיר' כי שם מוסף הוא תדיר או שדנים כל קרבן מוסף לעצמו ומוסף של יום טוב כגון של עצרת אינו תדיר שהרי הוא קרב פעם אחת בשנה בלבד.

ונפקא מינה בחג השבועות שהיו במקדש שתי מערכות של קרבנות אחד של מוסף היום ואחד הקרבנות הקרבים מחמת שתי הלחם [-פר אחד שני אילים ושבעה כבשים לעולה ועוד שני כבשים לשלמים]. ויש לדון האם צריך להקדים את קרבן מוסף היום לקרבנות הבאים מחמת הלחם. ולהצד הא' ששם קרבן מוסף נחשב תדיר צריך להקריבם ראשונים. ולהצד השני אין קדימה לקרבן מוסף דעצרת דכיון שהוא קרב פעם אחת בשנה אינו תדיר לגבי קרבנות הבאים מחמת הלחם שגם הם קריבים פעם אחת בשנה.

והנה יש לדון באדם שנחלש ביום הכיפורים ולא התפלל תפילות מוסף מנחה ונעילה ועכשיו עומד לפני השקיעה ויש לו זמן להתפלל רק תפילה אחת. דהנה דעת המג"א וכן פסק המשנ"ב (סי' רפ"ו ס"ק יג) שמוסף קודם למנחה באופן זה כי למנחה יש תשלומין ויכול להתפלל בלילה משא"כ מוסף אין לו תשלומין. ומעתה יש לדון איזו מבין שתי התפילות של מוסף ונעילה קודמת לחברתה. ולהצד הא' מוסף קודם לנעילה דתפילת מוסף תדירה. ולהצד הב' אף שתפילת מוסף תדירה, מכל מקום תפילת מוסף של יו"ט אינה תדירה ואינה קודמת לנעילה.

אבל יתכן שאין זה ענין לדברי המנחת חינוך, כי יש לומר שרק בקרבן מוסף יש לדון כל מוסף של כל יו"ט בפני עצמו, אבל בתפילת המוסף יתכן שזו תקנה אחת של חז"ל להתפלל מוסף בכל יום שיש בו קרבן מוסף ונחשב לתדיר אף שקרבן המוסף עצמו אינו נחשב לתדיר. וצ"ע.

ומדברי האור זרוע למדנו בזה אופן שלישי. דכתב האור זרוע בהלכות מילה (סי' צו): וכדמהלינן בשבת אי נמי בחד מימים טובים של שלש רגלים מהלינן ליה בתר דמסיימין תפלת המוספין. וכדמהלינן ביום הכפורים מהלינן בין תפלת שחרית לתפילת המוספין. ע"כ. והשו"ע בהלכות יוה"כ (סי' תרכ"א ס"ב) הביא דברי האור זרוע. ולענין שבתות וימים טובים מנהג העולם הוא למול אחר תפילת מוסף וכהאור זרוע.

וטעמו של האור זרוע שמלים ביוה"כ קודם תפילת מוסף ביאר הגר"א (שם) שהוא משום שמילה נחשבת לתדיר לגבי תפילת מוסף. ובהלכות ראש השנה (סי' תקפ"ד ס"ד) הוסיף הגר"א שמקור דין זה הוא מהסוגיא בזבחים (צא). שמילה נחשבת תדיר לגבי קרבן פסח כיון שהיא מצויה הרבה.

ויש להקשות כיון שמילה היא תדיר לגבי מוסף מדוע בשבתות וימים טובים מלים אחר מוסף. ושני דינים אלו כתבם הא"ז בחדא מחתא. ועל כרחינו לומר שמוסף של יוה"כ הוא כמו פסח כיון שקרב רק פעם אחת בשנה ואילו מוסף של ימים טובים קרב כמה פעמים בשנה⁴. ואף שהימים טובים חלוקים בקרבנותיהם ואינו קרבן מוסף שווה לכולם מ"מ השם רגל הוא גורם לקרבן אף שהקרבנות חלוקים. ואף שהמילה מצויה הרבה מ"מ יש למוסף שם תדיר משא"כ בפסח וכן קרבן מוסף של יוה"כ שהם רק פעם בשנה חשיבא המילה תדירה לגביהם.

ואם כנים אנו בזה, נפשט לנו ספק המנ"ח ויש חילוק בזה בין מוסף דעצרת למוסף דיוה"כ שמוסף דעצרת נחשב תדיר לגבי הקרבנות הבאים מחמת הלחם אבל מוסף דיוה"כ אינו נחשב לתדיר. וכיון שמוכח מהא"ז שגם תפילת מוסף דיוה"כ אינה נחשבת לתדיר נמצא שבאופן הנ"ל שצריך להתפלל או מוסף או נעילה יכול להקדים איזו שירצה כי תפילת מוסף דיוה"כ אינה נחשבת לתדיר יותר מנעילה ששתיהן פעם אחת בשנה.

המנחת חינוך בספיקו הנ"ל לענין מוסף דעצרת כתב שכיון שמוספי הרגלים ור"ח וכו' הם מצוות חלוקות יש לומר שאין זה נחשב לתדיר כי כל אחד יש לו שם בפני עצמו. אבל באמת יש מן הראשונים שמנו כל המוספין למצוה אחת והם

⁴ וכיון שהוא חובה אין המילה שאינה חובה נחשבת תדיר לגביה כמבאר בסוגיא בזבחים שמילה אינה תדיר אלא מצוי שהרי אינה מחויבת המציאות אלא שלגבי פסח כיון שהוא אינו תדיר כלל נחשבת המילה כתדיר.

הבה"ג והרס"ג. והרמב"ם בשורש י"ג מביא דברי הבה"ג וחולק עליו. ונראה מדברי המנ"ח שלדעת הבה"ג פשיטא שמוסף נחשב לתדיר כי כל המוספין הם אחד.

קושיות לעיונא

א

כתב הרמב"ם בפ"א מהלכות מעשה הקרבנות הלכה י"ד [לגירסת הכסף משנה]: וכל מקום שנאמר בו שער עזים, בן שנה. שער בן שנים. ע"כ. והקשה המשנה למלך דהא בפסוקים של קרבנות המועדים לפעמים כתוב 'שער עזים' ולפעמים 'שער' ואם כדברי הרמב"ם נמצא שבחג הסוכות בחלק מהימים יביאו שער בן שנה ובחלק מהימים שער בן שנתיים. ולא יתכן. וצ"ע.
(מצוה רצט אות א)

ב

הבאנו בגליון פר' בלק את קושיית המנחת חינוך (מצוה שא אות ז) מדוע לא מתענים תענית ציבור בשבת הרי גם תענית וגם עונג שבת מדברי קבלה ושב ואל תעשה עדיף. והעירו הלומדים מדוע לא נימא בזה תדיר ואינו תדיר קודם, וכיון שמצות עונג שבת תדירה ממצות תענית קודמת לתענית. ואף שביטול התענית הוא בידי מ"מ הרי הדין שתדיר קודם ולא מצינו חילוק בזה. ואם נאמר שתענית אינה מצוה אלא איסור גם יהיה מותר מדין עשה דוחה לא תעשה. וא"כ ממנ"פ אם תענית היא בגדר מצוה הרי יש קדימה של תדיר ואם היא בגדר איסור יש כאן עשה דוחה לא תעשה.

אשמח מאד על כל קושיא, הערה, או תוספת דברים : mck85931@gmail.com